

ლექცია 5

თავი III

ბიზნესის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები

1. წარმოებისა და მომსახურების სფეროში დასაქმებული კომპანიები

კომპანიები ეკონომიკის სექტორების მიხედვით იყოფა 2 ძირითად ჯგუფად: I. მომსახურების სფეროში დასაქმებულ და II. წარმოების სფეროში დასაქმებულ კომპანიებად. ამა თუ იმ კომპანიების მიკუთვნება ეკონომიკის სექტორისადმი განისაზღვრება იმის მიხედვით თუ რას აწარმოებენ ისინი: საქონელს თუ მომსახურებას.

მომსახურება არის უმნიშვნელოვანესი სფერო. ცალკეულ ქვეყნებში ის მაპროფილებელია. ასე მაგალითად, აშშ-ში მასზე მოდის ბიუჯეტის შემოსავლის 70%, იაპონიაში 74%, გერმანიაში 62% [270,p.142].

მომსახურებასა და წარმოებას შორის ურთიერთკავშირი არ განისაზღვრება ქვეყნის ეკონომიკაში მისი ხვედრითი წილით. ორივე სექტორი ავსებს ერთმანეთს და წარმოადგენს ერთი მთლიანის ორგანულ ნაწილს. მწარმოებლებს ესაჭიროებათ მომსახურე ფირმები, რათა შეძლონ საქონლის ყიდვა-გაყიდვა.

ზღვარი მომსახურებასა და წარმოებას შორის არაერთგვაროვანია. მაგალითის სახით შეიძლება განვიხილოთ კომპანია „აი-ბი-ემ“-ი. ამ კომპანიის მუშაკების მცირეოდენი ნაწილი ფიზიკურად აწარმოებს საქონელს, მომუშავეთა უფრო დიდი ნაწილი ჩაბმულია მომსახურების ოპერაციებში, რაც აისახება კომპიუტერული სისტემის ინდივიდუალურ დაპროექტებასა, თუ კლიენტების ინდივიდუალური მოთხოვნილებების შესწავლაში. ეს საქმიანობა სრულდება საქონლის რეალიზაციის მიზნით, ანუ ჩვენ მას ვერ მივაკუთვნებთ მომსახურების სფეროს. ამასთან, ამ სფეროში არ მიმდინარეობს საქონლის წარმოება, ანუ ის არ მიეკუთვნება წარმოების სფეროსაც. მომსახურებასა და წარმოებას შორის მკაცრი ზღვარი არ არსებობს, რადგანაც წარმოებას ახლავს მომსახურება.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მომსახურების სფერო განსაკუთრებით ინტენსიურად განვითარდა. მომსახურება ყველა ქვეყნის ეკონომიკაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს. 1940 წელს ამ სფეროში დასაქმებული იყო მუშების ნახევარზე მეტი. ბოლო წლებში ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში იზრდება მომსახურების ხვედრითი წილი. ამის მიზეზები მდგომა-

რეობს იმაში, რომ წარმოების სრულყოფამ შესაძლებელი გახადა საწარმოო სფეროში შემცირებულიყო დასაქმებულთა ხვედრითი წილი. უკანასკნელნი დასაქმდნენ მომსახურების სფეროში (რესტორნების, იურიდიული მომსახურების და სხვა ბიზნესში), მეორე მიზეზი არის ტექნიკური პროგრესი. იმის მაგივრად, რომ მსხვილმა კომპანიებმა აწარმოონ საკუთარი საკომპიუტერო, სამარკეტინგო და სხვა ტიპის მომსახურება, ისინი ამ ამოცანების გადასაწყვეტად მიმართავენ წვრილ ან საშუალო ფირმებს, რომლებიც სპეციალიზდებიან ამ სფეროში. მომსახურების სფერო დღეს ისე ინტენსიურად ვითარდება, რომ საბანკო სექტორი, სავაჭრო ქსელი და სარესტორნე ბიზნესი აჭარბებს მოთხოვნას. [252, p.5] ამასთან, ცალკეულ დარგებში მომსახურების სექტორს აქვს განსხვავებული პერსპექტივა.

სწრაფად განვითარებადს დღეს წარმოადგენს საცალო და საბითუმო ვაჭრობის სფერო. აქ არის წარმოდგენილი, როგორც წვრილი საოჯახო ფირმები, ასევე მსხვილი საბითუმო გამანაწილებელი კომპანიები. ამასთან, მიმდინარეობს წვრილი ფირმების ეტაპობრივი გამოძევების პროცესი ამ ბაზრიდან. მათ ენაცვლება მსხვილი სუპერმარკეტები. მსხვილ სფეროდ რჩება ფინანსები და დაზღვევა. აქ არის წარმოდგენილი, როგორც მსხვილი საფინანსო ინსტიტუტები, ასევე საშუალო სადაზღვევო კომპანიები. უკანასკნელ ათწლეულში ეს სექტორი ინტენსიურად ფართოვდება.

ტრანსპორტი და კომუნიკაციები უკანასკნელ ათწლეულში ასევე მნიშვნელოვნად განვითარდა და ეს პრივატიზაციის ერთ-ერთი შედეგია. ავიაკომპანიების შექმნა, ელექტროდისტრიბუცია თუ ტელეკომუნიკაციური ინსტიტუტები მოითხოვს მსხვილ კაპიტალდაბანდებას.

ჩქარი ტემპებით ვითარდება „სხვა მომსახურება“. აქ შედის: სილამაზის სალონები, კერძო სკოლები, სარემონტო სახელოსნოები, სასტუმროები, სამედიცინო კერძო დაწესებულებები, დასვენების პარკები და სხვა.

ყველაზე დიდი პერსპექტივა გააჩნია ტურიზმს, როგორც სწრაფად მზარდ და რენტაბელურ დარგს.

საწარმოო სექტორის ალორძინება ხდება 90-იანი წლებიდან. აქ დომინირებს მშენებლობა. ეს არის დარგი, რომელიც ყველაზე უფრო რეაგირებს საპროცენტო განაკვეთებზე. თუ საპროცენტო განაკვეთი მაღალია, მშენებლობის მოცულობა ეცემა და პირიქით.

2. ფირმების დაყოფა საკუთრების ფორმების მიხედვით

მსოფლიო კლასიფიკაციით საკუთრების ფორმების მიხედვით კომპანიები იყოფა: 1) ერთპიროვნულ მფლობელობად ან ინდივიდუალურ ფირმად, 2) ამხანაგობად, 3) კორპორაციად. საკუთრების სამივე ფორმას აქვს თავისი ინდივიდუალური თვისებები, უარყოფითი და დადებითი მხარეები. მსოფლიოში აღიარებული ეს პრაქტიკა გათვალისწინებულია საქართველოს კანონში „მენარმეთა შესახებ“, რომელშიც დადგენილია მენარმე-

ობის შემდეგი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები:

1. ინდივიდუალური სანარმო;
2. სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება;
3. კომანდიტური საზოგადოება;
4. შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება;
5. სააქციო საზოგადოება;
6. კოოპერატივი.

ინდივიდუალური კერძო ფირმა (Individual Entrepreneurship) – ეს არის ის სანარმო, რომელიც მიეკუთვნება ერთ პიროვნებას, თუმცა მასში შეიძლება დასაქმებული იქნეს რამდენიმე ათეულობით ადამიანი. ეს არის საქმიანი სანარმოს ორგანიზების ყველაზე იაფფასიანი და მარტივი ფორმა. უპირატესად, ეს ფორმა დომინირებს საცალო ვაჭრობის, მომსახურების, საოჯახო მეურნეობის სფეროებში. **„მენარმეთა შესახებ“ კანონის შესაბამისად, ინდივიდუალური მენარმე არ არის იურიდიული პირი, ის თავის უფლება-მოვალეობას ახორციელებს, როგორც ფიზიკური პირი.**

ინდივიდუალურ კერძო ფირმას გააჩნია უპირატესობები. ყველაზე ძირითადი არის ის, რომ ასეთი ფირმები მარტივია დაფუძნების თვალსაზრისით. მის შესაქმნელად საკმარისია რეგისტრაცია. საკუთრების ამ ფორმაში ყველა სახეობის გადანყვეტილებანი (რა ვანარმოთ, ვინ დავსაქმოთ, როგორ გავანანილოთ მოგება და სხვა) მიიღება ინდივიდუალურად. კიდევ ერთი უპირატესობა ამ ტიპის ფირმებისა არის კონფედენციალობა. ასეთი ტიპის სანარმოების ფინანსური და სანარმოო მდგომარეობა ცნობილია მხოლოდ საგადასახადო ორგანოებისათვის, ანუ ამ ფირმის მფლობელი არ არის ანგარიშვალდებული საზოგადოების წინაშე, როგორც ეს ხდება კორპორაციის შემთხვევაში. აშშ-ში, ამ ტიპის ფირმებს ეძლევათ უფლება, გახსნან ბანკში ე.წ. „კოკა“ ანგარიში. ამ ანგარიშზე ჩაირიცხება ამ ფირმების გარკვეული თანხები, რომლებიც ქმნიან საპენსიო ფონდს. ასეთი შემოსავლები არ იბეგრება მათი ანგარიშიდან მოხსნამდე, რაც შესაძლებელია მხოლოდ პენსიაზე გასვლის შემდეგ.

მიუხედავად იმისა, რომ ინდივიდუალური სანარმო შეიძლება იყოს ნებისმიერი ზომის, მათი უმრავლესობა მიეკუთვნება მცირე ბიზნესს. ასეთი ტიპის ფირმებს აქვთ უარყოფითი თავისებურებანიც. ჯერ ერთი, ისინი ეფუძნება შედარებით მცირე კაპიტალს და ამიტომაც აწყდებიან წინააღმდეგობებს სესხების აღების შემთხვევაში. ამასთან, მცირე სანარმოებს მოკლევადიანი კრედიტი მიეცემათ უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთით, ვიდრე მსხვილ კორპორაციებს. ერთპიროვნული მმართველობა ნიშნავს ერთპიროვნულ პასუხისმგებლობას ფირმის მენეჯმენტზე. ამდენად, ფირმის გაფართოების ტენდენცია დამოკიდებულია ერთი პირის ტალანტსა და უნარზე, რომელიც, როგორც წესი, დამოუკიდებლად ღებულობს გადაწყვეტილებებს, რაც ფაქტობრივად არ იძლევა ამ გადაწყვეტილებათა სხვა პირებზე გადანაწილების შესაძლებლობას, ანუ ამ ბიზნესის მთავარი

უარყოფითი თვისება არის მისი მფლობელის განუსაზღვრელი პასუხისმგებლობა. კანონის შესაბამისად ფირმა და მისი მფლობელი არის გაიგივებული. ნებისმიერი ტიპის დანახარჯებზე პასუხისმგებელი არის მხოლოდ ამ ფირმის მფლობელი. უარყოფითია ამ სახის ბიზნესის მემკვიდრეობითობა, ანუ ფირმის მფლობელის სიკვდილის შემდეგ მისი ბიზნესი გადაეცემა მემკვიდრეებს, იმ შემთხვევაში თუ ბიზნესი აგებული იყო მისი მფლობელის ტალანტსა და კვალიფიკაციაზე ეჭვქვეშ დგება მისი მომავლის საკითხი.

თუ არსებობს ბიზნესის დამოუკიდებელი დანყების საფრთხე, უპრიანია მისი რისკის გადანაწილება, ანუ მისი დანყება პარტნიორთან ერთად. ასეთ შემთხვევაში იქმნება ამხანაგობა (Partnership) – ეს არის ორი ან მეტი პირის გაერთიანება ერთობლივი ბიზნესის წარმოებისა და ერთობლივი მოგების მიღების მიზნით.

ამხანაგობის შემთხვევაში პარტნიორებს შორის ნაწილდება ყველა სახეობის ვალდებულება დანყებული ამხანაგობის მართვიდან, დამთავრებული მოგების თუ ზარალის გადანაწილებამდე. ამხანაგობა თავისი მასშტაბების მიხედვით, შეიძლება იყოს როგორც მცირე მასშტაბის საწარმო, რომელსაც მართავს ორი ან მეტი პიროვნება, ასევე მრავალათასიანი ტრანსნაციონალური კომპანია.

საზღვარგარეთ დამკვიდრებული პრაქტიკით არსებობს ამხანაგობის სამი ძირითადი სახეობა. ესენია: საერთო ამხანაგობა, რომელშიც ყველა პარტნიორი თანაბარი უფლებებით სარგებლობს და ასევე საერთო მათი პასუხისმგებლობა ფირმის წინაშე. შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (ამხანაგობა), სადაც ერთი ან რამდენიმე ადამიანი გამოდის ფირმის მთავარ პარტნიორად, და მთლიანად ახორციელებენ მის მენეჯმენტს, ხოლო სხვა პარტნიორები არიან მხოლოდ ინვესტორები და არ მონაწილეობენ ფირმის მართვაში, ამიტომაც ეწოდება მათ შეზღუდული პასუხისმგებლობის. მესამე ფორმა არის შეზღუდული პასუხისმგებლობის კვალიფიციური ამხანაგობა – რომელიც მოქმედებს როგორც კორპორაცია, რომელსაც აქვს უფლება გაყიდოს პარტნიორული უფლებები საფონდო ბირჟაზე.

საქართველოს კანონით „მენარმეთა შესახებ“ ორი ან მეტი პირის გაერთიანება შეიძლება ჩამოყალიბდეს, მენარმეობის ისეთი ორგანიზაციულ-სამარ-თლებრივი ფორმის სახით, როგორიცაა: სოლიდარული, კომანდიტური, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება, თუმცა ამავე კანონით უკანასკნელისათვის დაიშვება გამონაკლისიც.

„სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება არის საზოგადოება, რომელშიც რამოდენიმე ფიზიკური პირი ერთობლივად, ერთიანი საფირმო სახელწოდებით, ეწევა არაერთჯერად და დამოუკიდებელ მენარმეობას და პარტნიორები საზოგადოების ვალდებულებებისათვის კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ, როგორც სოლიდარული მოვალეები – უშუალოდ, პირდაპირ, მთელ ვალდებულებებზე, შეუზღუდავი მთელი თავისი ქონე-

ბით. პარტნიორები შეიძლება იყოს მხოლოდ ფიზიკური პირები“. (მენარმეთა შესახებ კანონი, მუხლი 20.1.) ამ ტიპის საწარმოს შეიძლება უხელმძღვანელოს საზოგადოებაში გაერთიანებულმა ერთ-ერთმა პარტნიორმა, სხვა პარტნიორები ირიბად მონაწილეობენ საზოგადოების საქმიანობაში მისი ეკონომიკური თუ ფინანსური კონტროლის გზით. ყველა პარტნიორს საზოგადოების მოგებიდან ეკუთვნის წილი, თავისი წილის პროცენტის ოდენობით. თითოეულ პარტნიორს აქვს თავისი წილის გასხვისების უფლება. თუ პარტნიორი გადის საზოგადოებიდან მისი წილი შეიძლება გადაწვინდეს სხვა პარტნიორებზე.

„საზოგადოება, რომელშიც რამდენიმე პირი ერთობლივად, ერთიანი საფირმო სახელწოდებით ეწევა ერთჯერად და დამოუკიდებელ მენარმეობას, არის კომანდიტური საზოგადოება. თუ ერთი ან რამდენიმე პარტნიორის პასუხისმგებლობა საზოგადოების კრედიტორების წინაშე საგარანტიო თანხის გადახდით შემოიფარგლება (კომანდიტები), ხოლო სხვა პარტნიორების პასუხისმგებლობა შეზღუდული არ არის (პერსონალურად პასუხისმგებელი პარტნიორები – კომპლემენტარები)“ (მენარმეთა შესახებ კანონი, მუხლი 34).

კომპლემენტარები შეიძლება იყვნენ მხოლოდ ფიზიკური პირები. კომანდიტები არ მონაწილეობენ საზოგადოების ხელმძღვანელობაში. კომანდიტები ზარალის კაპიტალის მოზიარენი არიან, მხოლოდ თავისი წილის ფარგლებში.

საზოგადოებას, რომლის პასუხისმგებლობა საზოგადოების კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება მთელი თავისი ქონებით, ხოლო პარტნიორების პასუხისმგებლობა სანესდებო კაპიტალში მისი წილის ოდენობით, ეწოდება შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება. საქართველოს კანონმდებლობით ასეთი საზოგადოების დაფუძნება შეუძლია ერთ პირსაც. ეს არის სამენარმეო საქმიანობის ერთ-ერთი განვითარებული ფორმა, როგორც მსოფლიოში, ასევე საქართველოში. საზღვარგარეთის პრაქტიკაში კომპანიების აბრავიატურაში გამოყენებული მინიშნება „Ltd“, „PLe“ „AG“, „A/S“ და სხვა, რომელიც მიუთითებს საზოგადოების შეზღუდულ ხასიათზე. მსოფლიოს ქვეყნებში შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების დასახელებაში გამოყენებული აბრავიატურები წარმოდგენილია შემდეგი სახით (იხ. ნახ. №6).

საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობით შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების სანესდებო კაპიტალი უნდა შეადგენდეს სულ ცოტა ათასს აშშ დოლარის ექვივალენტს ლარებში. ამდენად, ამ საზოგადოების სანესდებო კაპიტალში თითოეულ პარტნიორს შეაქვს თავისი წილი და ის პასუხისმგებელია საზოგადოების საქმიანობაზე ამ წილის ჩარჩოებში.

ინდივიდუალურ კერძო ფირმებს და ამხანაგობებს აქვთ რიგი უპირატესობებისა: ჯერ ერთი მენარმეობის ამ ფორმების შექმნა ორგანიზაციულად მარტივია. შედარებით რთულია ხელშეკრულების გაფორმება, სადაც

განერილია პარტნიორების უფლებები და მოვალეობანი, რაც მოითხოვს დამატებით იურიდიულ კონსულტაციას. ამხანაგობების უპირატესობა მჟღავნდება იმაშიც, რომ მათ მართვაში (მენეჯმენტში) მონაწილეობს რამდენიმე პარტნიორი და შესაბამისად, კარგად შერჩეული გუნდის შემთხვევაში, ეს ქმნის წარმატებული ბიზნესის პერსპექტივას. ამხანაგობას

ნახაზი №6

მსოფლიო ქვეყნებში შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების დასახელებაში გამოყენებული აბრავიატურები

ქვეყანა	შემოკლებით	სრული აბრავიატურა
აშშ	Inc.	Incorpored
დიდი ბრიტანეთი	PLc. Ltd.	Public Limited company
გერმანია	A.G.	Aktiengesellschaft
იაპონია	Ltd.	Limited
იტალია	Srl.	societa a responsabilita limitata
დანია	A/S	Aktieselskab
ესპანეთი	S.A.	Sociedad Anynima

უპირატესობა გააჩნია ინდივიდუალურ საწარმოსთან შედარებით კრედიტების მოპოვების თვალსაზრისითაც, რადგანაც ვალის გადახდის ვალდებულება თანაბრად ნაწილდება პარტნიორებზე და მათ ქონებაზე. ამხანაგობის წევრის გასვლის (სიკვდილის) შემთხვევაში ადვილი ხდება ახალი პარტნიორის მოძებნა, რომელიც ახალ სტიმულს მატებს უკვე არსებულ ბიზნესს.

ამასთან ერთად, ამხანაგობებს გააჩნიათ ნაკლოვანებანიც. მისი ძირითადი ნაკლოვანება მდგომარეობს ამხანაგობის წევრების შეუზღუდავ პასუხისმგებლობაში. თუ რომელიმე პარტნიორი დაუშვებს სერიოზულ პროფესიულ ან ფინანსურ შეცდომას, მასზე პასუხს აგებს ამხანაგობა მთელი მისი ქონებით, რაც ქმნის ბიზნესის გაკოტრების საფრთხეს. თუმცა დღევანდელ სადაზღვევო პრაქტიკაში უკვე შესაძლებელი ხდება ფინანსური რისკების დაზღვევა, რაც დამატებით ხარჯებს მოითხოვს ბიზნესის სტაბილურობისთვის. კიდევ ერთი ნაკლოვანება არის ის, რომ ბიზნესის ერთობლივი წარმართვის შემთხვევაში იზრდება პარტნიორებს შორის კომფლიქტების წარმოქმნის პოტენციური შესაძლებლობა. ეს დაკავშირებული

ლია იმასთან, რომ თითოეული მათგანი ცდილობს, მოექცეს ბიზნესის მმართველობის სათავეში. „სკამებისათვის“ ბრძოლის პროცესში ახალგაზრდა პარტნიორებს შორის, როგორც წესი, წარმოიქმნება „სამენარმეო ანტაგონიზმი“, რაც ასევე ხელს უშლის ბიზნესის წარმართვას.

მენარმეობის ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმებს შორის ერთ-ერთი წამ-ყვანი ადგილი უჭირავს სააქციო საზოგადოებას. სააქციო არის საზოგადოება, რომლის სანესდებო კაპიტალი იყოფა აქციებად. სანესდებო კაპიტალის მინიმალური ნომინალური ღირებულება შეესაბამება ათი ათასი აშშ დოლარის ექვივალენტს ეროვნულ ვალუტაში.

მსხვილი ტიპის სააქციო საზოგადოებები ყალიბდებიან, როგორც კორპორაციები Corporation (ამერიკ.), Company (ინგლ.). თანამედროვე კორპორაციები ჩამოყალიბდნენ XIX საუკუნეში, რაც დაკავშირებული იყო სამრეწველო რევოლუციის აღმავლობასთან, რადგანაც ამ პერიოდში საჭირო იყო კაპიტალის გამსხვილება, მისი გაერთიანება მსხვილი პროექტების განხორციელების მიზნით. ეს პროექტები იმდენად მნიშვნელოვანი იყო, რომ მათი განხორციელება არ შეეძლო არც ერთ ინდივიდუალურ მენარმეს. ამიტომ, აუცილებელი გახდა ბიზნესის წილების გაყიდვა, რათა ყოველ ჩადებულ დოლარზე მეპაიებს მიეღოთ ამ ბიზნესიდან მოგება. მენილეები არ მონაწილეობენ კორპორაციის მართვაში; ამასთან, მათ აქვთ უფლება, კენჭი უყარონ იმ საკითხებს, რომლებიც დაკავშირებულია ბიზნესში მათ ინტერესებთან. იმისათვის, რომ წილი დაცული ყოფილიყო რისკისაგან, მათი პასუხისმგებლობა განისაზღვრებოდა, მხოლოდ მათ მიერ შეტანილი ჰაის ფარგლებში.

ამ გადაწყვეტილებამ განსაზღვრა ის, რომ რიგ წამყვან ქვეყნებში კორპორაციები გადაიქცა ეროვნული ეკონომიკის წამყვან ძალად. საკანონმდებლო და ნორმატიული ბაზის განვითარებასთან ერთად კორპორაციებმა შეიძინეს მათი ყველაზე მსხვილი მეპაიეს ატრიბუტები. ასეთი კომპანიის და მისი აქციონერების ან მფლობელების ურთიერთკავშირში უნდა ვეძებოთ კორპორაციების ძლიერების ძირითადი წყარო, რადგანაც კორპორაციის მართვა არის განცალკევებული საკუთრებისაგან და კორპორაციის მფლობელებს შეუძლიათ, გაანთავისუფლონ კორპორაციის მენეჯერი, თუ ისინი ასეთ გადაწყვეტილებას კოლექტიურად მიიღებენ. ამასთან ერთად, რადგანაც აქციები შეიძლება გაიყიდოს ან გადაეცეს მემკვიდრეობით, კომპანიის მფლობელთა შემადგენლობა იცვლება, მაგრამ მისი მართვის სტრუქტურა არ განიცდის ამით ადეკვატურ ცვლილებებს. კორპორაციები შეიძლება იყოს საშუალო და მსხვილი. აშშ-ის 500 კორპორაციის ჯამური ბრუნვა შეადგენს წელიწადში 2 ტრილიონ დილარს, დასაქმებულთა რიცხვი 12,4 მლნ. ადამიანია. მხოლოდ „ჯენერალ მოტორზში“ არის 760 ათასი მუშაკი. [220,p.18].

კორპორაციები შეიძლება იყოს სხვადასხვა ტიპის, რაც ასახავს მათი განვითარების დინამიკას. კორპორაციები შეიძლება იყოს სახელმწიფო ან კვა-

ზი სახელმწიფო.¹ სახელმწიფო კორპორაციებს სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა დანიშნულება გააჩნიათ. მაგ.: საქართველოში – ნავთობის კორპორაცია, რუსეთში – როსენერგო, რაც გულისხმობს სახელმწიფოს მხრიდან გარკვეული რესურსების გაკონტროლებას. აშშ-ში ასეთი კორპორაციები იქმნება მიზნობრივად. მაგ.: ადგილობრივი სკოლების მართვის ან თუნდაც ტერიტორიული ერთეულის მართვის მიზნით (მაგ. ტენესის დაბლობის მართვის მიზნით). კვაზისახელ-მწიფო კორპორაციები იქმნება კომუნალური მომსახურების, წყლის, გაზის მიწოდების და სხვა მიზნით. კერძო კორპორაციები – ეს ის კორპორაციებია, რომლებიც იმყოფებიან კერძო პირების მფლობელობაში. მათი მფლობელები უფლებამოსილები არიან შეისყიდონ აქციები ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე. მათ გააჩნიათ მოგების ზრდის უფრო ძლიერი სტიმულები ვიდრე სახელმწიფო კორპორაციებშია.

სახელმწიფო და კერძო კორპორაციები შეიძლება იყოს, როგორც კომერციული, ასევე არაკომერციული. არაკომერციულ კორპორაციებს გააჩნია არაეკონომიკური მიზნები, მათი ამოცანები ვრცელდება განათლების, ქველმოქმედების და სხვა საზოგადოებრივ ინტერესებზე. კარდიოლოგთა ასოციაცია ან თუნდაც ჰარვარდის უნივერსიტეტი, არაკომერციული კორპორაციებია. კომერციული კორპორაციები იქმნება, რათა მოგება მოუტანონ მათ მფლობელებს.

კორპორაციები შეიძლება იყოს ღია და დახურული ტიპის. ღია ტიპის კორპორაციები აქტიურად ყიდნიან თავიანთ აქციებს ღია ბაზარზე. უკანასკნელს შეიძლება მივაკუთვნოთ, როგორც კერძო, ასევე კვაზისახელმწიფო კორპორაციები. დახურული ტიპის კორპორაციები არ ყიდნიან თავიანთ აქციებს ღია ბაზარზე, ანუ საკუთარ სახსრებს იყენებენ წარმოების გაფართოებისთვის ან აფინანსებენ ბიზნესის განვითარებას საბანკო წყაროებიდან. ეს აძლევს მათ მფლობელებს უფლებას, სრულად გააკონტროლონ თავიანთი მოგება და იცავს კომპანიას საკონტროლო პაკეტის გაყიდვისაგან.

გარდა აღნიშნულისა, არსებობს პროფესიული კორპორაციები, რომლებიც არ მიეკუთვნებიან ღია ტიპის კორპორაციებს, ხოლო მათი აქციონერები ბაზარზე ყიდნიან სხვადასხვა ტიპის მომსახურებას (სამედიცინოს, საინჟინროს, იურიდიულს).

სხვა ტიპის კორპორაციებს მიეკუთვნებათ ე.წ. S-კორპორაციები. ეს არის კორპორაციისა და ამხანაგობის ჰიბრიდი. ამ შემთხვევაში შემოსავლები და გასავლები მოდის უშუალოდ კორპორაციის მფლობელებზე. ამასთან, S-კორპორაციების აქციების, ისევე როგორც ჩვეულებრივი კორპორაციების აქციების მფლობელებს, გააჩნიათ შეზღუდული პასუხისმგებლობა. S-კორპორაციებს გააჩნიათ შეზღუდვები. აშშ-ის კანონებით ამ კორპორაციაში არ შეიძლება შედიოდეს 35-ზე მეტი აქციონერი, მას არ შეიძლება გააჩნდეს სხვა კორპორაციის აქციების 80%-ზე მეტი და მას არ

¹ კვაზი (ლათინურად quasi – თითქოსდა), რაც ნიშნავს არანამდვილს.

აქვს უფლება, შემოსავლის 25%-ზე მეტი მიიღოს პასიური წყაროებიდან, ისეთებიდან, როგორცაა იჯარა, განაკვეთი და სხვა.

ყველა კორპორაცია არის დამოუკიდებელი ორგანიზაცია. შვილობილი კორპორაციები ნაწილობრივ ან სრულად მიეკუთვნება სხვა კორპორაციებს, რომელთაც დედობილი კომპანიები ეწოდება, უკანასკნელნი სრულად აკონტროლობენ შვილობილ კორპორაციებს. დედობილი კომპანიების განსაკუთრებული ტიპი არის ხოლდინგი, რომელიც არ ერევა შვილობილი კომპანიის საქმიანობაში, არამედ ფლობს მხოლოდ აქციებს, როგორც ინვესტირებულ კაპიტალს.

კორპორაციები გარდა აღნიშნულისა, განსხვავდებიან ბიზნესის ადგილმდებარეობის მიხედვით. საზღვარგარეთის კორპორაცია არის ის ფორმა, რომელიც ეწევა ბიზნესს ერთ ქვეყანაში, ხოლო რეგისტრირებულია მეორეში. ადგილობრივი კორპორაციები არის ის ფორმები, რომლებიც ეწევიან ბიზნესს იმ ქვეყანაში, სადაც გაიარეს რეგისტრაცია და მიიღეს საქმიანობის ლიცენზია.

ერთობლივი საქმიანობის ორგანიზაციის ერთ-ერთი მეთოდი არის აგრეთვე კოოპერატივის შექმნა. კოოპერატივში ერთიანდება ადამიანთა ჯგუფი ან მცირე კომპანიები, რომლებიც ხასიათდებიან ერთობლივი მიზნით. კოოპერატივის განსხვავება სააქციო საზოგადოებისაგან მდგომარეობს იმაში, რომ ისინი მთლიანად ინაწილებენ მიღებულ მოგებას. მაშინ, როდესაც სააქციო საზოგადოებაში ნაწილდება მხოლოდ დივიდენდები. „კოოპერატივი არის წევრთა შრომით საქმიანობაზე დაფუძნებული ან წევრთა მეურნეობის განვითარებისა და შემოსავლების გადიდების მიზნით შექმნილი საზოგადოება, რომლის ამოცანაა წევრთა ინტერესების დაკმაყოფილება და ის უპირატესად მოგების მიღებაზე არის მიმართული“ (კანონი „მენარმეთა შესახებ“, მუხლი 60.1.).

კოოპერატივები შეიძლება შეიქმნას სხვადასხვა მიზნით:

- ნედლეულის ერთობლივი მოპოვების;
- სასოფლო სამეურნეო წარმოების ან პროდუქციის გასაღების;
- საქონლის სეზონური წესით შექმნის;
- საცალო ვაჭრობით საქონლის რეალიზაციის და სხვა.

კოოპერატივის თითოეულ წევრს მის დასაფუძნებლად შეაქვს პაი, რომლის მოცულობასაც განსაზღვრავენ დამფუძნებლები. მისი მართვის უმაღლესი ორგანო არის საერთო კრება, ის ღებულობს გადაწყვეტილებებს კოოპერატივის საქმიანობის ყველა სტრატეგიულ მიმართულებაზე. მიმდინარე საქმიანობას წარმართავს გამგეობა და დირექტორები. კოოპერატივის მართვის ორგანოებია: გამგეობა, სამეთვალყურეო საბჭო, გადაწყვეტილებები მიიღება საერთო კრებაზე.

ახალი საგადასახადო კოდექსით საქართველოში განისაზღვრა მიკრო და მცირე ბიზნესის სტატუსი.

მიკრო ბიზნესის სტატუსის მისაღებად, ფიზიკურმა პირმა უნდა მიმარ-

თოს საგადასახადო ორგანოს საცხოვრებელის ან საგადასახადო აღრიცხვის ადგილის მიხედვით. მიკრობიზნესში დასაშვებია: ტანსაცმლის ქსოვა; საკონდიტრო წარმოება; ხის და თიხის ნაკეთობანი; საკუთარი ავტომობილით მომსახურება და სხვა. იკრძალება: საქმიანობა, რომელიც მოითხოვს ლიცენზირებას და ნებართვებს; სავალუტო ოპერაციების საქმიანობა; სა-თამაშო ბიზნესი და სხვა.

მცირე ბიზნესის სტატუსის მისანიჭებლად ფიზიკურმა პირმა უნდა მიმართოს საგადასახადო ორგანოს აღრიცხვის ადგილის მიხედვით. მცირე მენარმე, რომლის წლიური ბრუნვა აღემატება 100 ათას ლარს, ვალდებულია დარეგისტრირდეს დღგ-ს გადამხდელად და ის გამოდის სპეციალური გადახდის რეჟიმიდან.

მიკრობიზნესის სტატუსის მქონე პირი არ იხდის საშემოსავლო გადასახადს, ის თავისუფლდება სალარო აპარატის გამოყენების ვალდებულებიდან. მცირე ბიზნესის დასაბეგრი შემოსავალი იბეგრება 3%-ით, თუ: ის საქმიანობს სპეციალურ ეკონომიკურ ზონაში, მცირე მენარმეს აქვს ერთობლივი შემოსავლის 60%-ის ოდენობის ხარჯების (გარდა დაქირავებულზე დარიცხული ხელფასის ხარჯისა) დამადასტურებელი დოკუმენტი.

3. საქართველოში ფირმების იურიდიული დაფუძნების (რეგისტრაციის) წესი

საქართველოს „მენარმეთა შესახებ“ კანონის შესაბამისად სანარმოების იურიდიული დაფუძნებისათვის აუცილებელია მათი რეგისტრაცია. არსებობს რეგისტრაციის ორი ძირითადი სახე: სახელმწიფო და საგადასახადო. რეგისტრაცია ხორციელდება სამენარმეო რეესტრში სათანადო ჩანაწერით, საიდენტიფიკაციო ნომრის მინიჭებით, სახელმწიფო და საგადასახადო რეგისტრაციის მოწმობის (ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტის) გაცემის საფუძველზე ერთი ფანჯრის პრინციპით. რეესტრში შეტანილი მონაცემები არის საჯარო.

იმისათვის, რომ დაფუძნდეს საზოგადოება წინასწარ დადგენილი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით, უფლებამოსილმა პირმა უნდა მიმართოს საჯარო რეესტრის ეროვნულ სააგენტოს სარეგისტრაციო განაცხადით. განაცხადი უნდა მოიცავდეს შემდეგ მონაცემებს:

- საფირმო სახელწოდებას (ფირმას);
- ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას;
- იურიდიულ მისამართს;
- დამფუძნებელთა რეკვიზიტებს (იურიდიული და ფიზიკური პირებისათვის);
- წარმომადგენლობის უფლებამოსილებას.

განაცხადის ფორმა გაიცემა საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს მიერ.

კომანდიტური საზოგადოებისათვის დამატებით აუცილებელია კომანდიტების მიერ შესატანის ოდენობის მონაცემები, ხოლო შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების, სააქციო საზოგადოებისა და კოოპერატივებისათვის: სანესდებო კაპიტალის ოდენობა და ხელმძღვანელის რეკვიზიტები.

განცხადებას თან ერთვის შემდეგი დოკუმენტები:

- საზოგადოების წესდება;
- არაფულადი შესატანით დაფუძნებისას-შესატანის დამადასტურებელი საბუთი;
- შპს-ებისათვის და სააქციო საზოგადოებისათვის-დირექტორების დანიშვნის შესახებ საბუთი;
- სარეგისტრაციო მოსაკრებელის გადახდის ქვითარი.

ამ ტიპის საწარმოების რეგისტრაცია ხდება 1 დღეში, ხოლო მოსაკრებელი 20 ლარია.

განსხვავებულია ინდივიდუალური საწარმოების სახელმწიფო და საგადასახადო რეგისტრაციის წესი. ამ შემთხვევაში მენარმე წარადგენს ორ განცხადებას, რომელიც მოიცავს შემდეგ მონაცემებს:

- საფირმო სახელწოდებას;
- მენარმის რეკვიზიტებს;
- ინდივიდუალური საწარმოს ადგილსამყოფელს;
- ინდივიდუალური მენარმის ხელმოწერას.

საგადასახადო ორგანო ვალდებულია ინდივიდუალური საწარმო რეგისტრაციაში გაატაროს ერთ დღეში. რეგისტრაციის შედეგად საწარმოს ენიჭება საიდენტიფიკაციო ნომერი და მასზე გაიცემა სახელმწიფო და საგადასახადო რეგისტრაციის მოწმობა. ინდივიდუალური საწარმოს რეგისტრაციის შემთხვევაში არ ხდება სახელმწიფო ბაჟის, მოსაკრებლის ან რაიმე სხვა გადასახდელის გადახდა.

ინდივიდუალური საწარმოს რეგისტრაციაზე უარის თქმა შესაძლებელია თუ:

- განცხადება არ არის წარმოდგენილი ორ ეგზემპლიარად;
- განცხადება არ არის დამოწმებული სანოტარო წესით;

სხვა ტიპის საწარმოების რეგისტრაციაზე უარის თქმის მოტივი შეიძლება იყოს:

- თუ განცხადებაზე არ არის ხელმძღვანელობითი უფლებამოსილი პირის ხელმოწერა;
- არ არის წარმოდგენილი ფაქსიმილიები;
- წარმოდგენილი საბუთები არ არის დამოწმებული ნოტარიულურად;
- წარმოდგენილი საბუთებს არ ერთვის საზოგადოების წესდება;

- არ არის გადახდილი სარეგისტრაციო მოსაკრებელი; კომანდიტური საზოგადოების შემთხვევაში;
- არ არის მითითებული განცხადებაში ყოველი კომანდიტის მიერ შესრულებული შესატანის ოდენობა და არ არის წარმოდგენილი ამის დამადასტურებელი საბუთი.

განმცხადებელი საბუთების არასრულყოფილების შემთხვევაში ვალდებულია ისინი შეასწოროს 15 დღის განმავლობაში.

განსხვავებულია ფილიალის რეგისტრაციის წესი. ამ მიზნით საწარმო, ფილიალის ადგილსამყოფელის მიხედვით საგადასახადო ორგანოს უგზავნის რეგისტრაციისათვის შემდეგ საბუთებს:

- განცხადება ფილიალის რეგისტრაციის შესახებ;
- ცნობა ფილიალის ადგილსამყოფელის შესახებ;
- საწარმოს მმართველობითი ორგანოს გადანყვეტილება ფილიალის დაფუძნების შესახებ;
- გადანყვეტილება ფილიალის ხელმძღვანელის დანიშვნის შესახებ.

საზღვარგარეთის ქვეყნების კორპორაციებს, კომპანიებს, ფირმებს შეუძლიათ გახსნან საქართველოს ტერიტორიაზე თავიანთი ფილიალი. ამისათვის მათ რეგისტრაციისათვის საგადასახადო ორგანოს უნდა წარუდგინონ შემდეგი საბუთები:

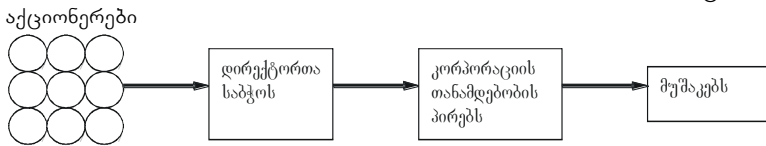
- განცხადება ფილიალის რეგისტრაციის შესახებ;
 - ცნობა ფილიალის ადგილსამყოფელის შესახებ;
 - საზღვარგარეთის საწარმოს მმართველობითი ორგანოს გადანყვეტილება საქართველოში ფილიალის გახსნის შესახებ;
 - წესდების ასლი (ნოტარიალურად დამოწმებული);
 - ამონაწერი უცხო საწარმოს სახელმწიფო ან საგადასახადო რეგისტრაციის დოკუმენტიდან (რეესტრიდან) დამტკიცებული ნოტარიალურად;
 - ნოტარიალურად დამოწმებული გადანყვეტილება ფილიალის ხელმძღვანელობის დანიშვნის შესახებ;
- ფილიალის რეგისტრაცია ტარდება განცხადების მიღებიდან სამი სამუშაო დღის განმავლობაში.

4. კორპორაციების სტრუქტურა და მათი მართვა

იმდენად, რამდენადაც ბიზნესის ყველაზე რთულ ორგანიზაციულ ფორმას წარმოადგენს კორპორაცია, რეგისტრაციის შემდეგ უმნიშვნელოვანესია მისი მართვის საკითხები. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა კორპორაცია ეკუთვნის აქციონერებს, ისინი იშვიათად მონაწილეობენ მის მართვაში. ამ ფუნქციებს ასრულებს დირექტორთა საბჭო, რომლებსაც ნიშნავენ კორპორაციის მფლობელები (ნახ. №6).

თეორიულად, აქციონერები არიან კორპორაციის მართვის მთავარი სუბიექტები. მიუხედავად ამისა, პრაქტიკაზე აქციონერები, რომლებიც მსხვილ კორპორაციაში შესაძლებელია იყენებენ ასობით, ღებულობენ მხოლოდ რეკომენდაციებს კორპორაციის მართვის დარგში. ამასთან ერთად, ცალკეულ აქციონერებს შეუძლიათ მოახდინონ ზეგავლენა კორპორაციაზე უფრო დიდი ზომით, ვიდრე სხვებს. მესაკუთრეთა ნაწილი ფლობს აქციების იმ წილს, რომელიც არ აძლევს მათ ხმის უფლებას. სხვა ნაწილს გააჩნია ეს უფლება თანაფარდობით – ერთ აქციაზე ერთი ხმა. აქციონერების უფლებები დამოკიდებულია აქციათა რაოდენობაზე. პირი რომელსაც 1000 აქცია აქვს, უფრო მეტ ხმას ფლობს ვიდრე პირი, რომელმაც შეიძინა 100 აქცია.

ნახატი №6

ნაწილს გააჩნია ეს უფლება თანაფარდობით – ერთ აქციაზე ერთი ხმა. აქციონერების უფლებები დამოკიდებულია აქციათა რაოდენობაზე. პირი რომელსაც 1000 აქცია აქვს, უფრო მეტ ხმას ფლობს ვიდრე პირი, რომელმაც შეიძინა 100 აქცია.

უკანასკნელი 20 წლის განმავლობაში საზღვარგარეთის ქვეყნებში ინსტიტუციური ინვესტორები, ისეთები როგორიცაა საპენსიო ფონდები, სადაზღვეო კომპანიები, განათლებაზე შემონიშნულობათა ფონდები და სხვა ნაციონალური კორპორაციების უმსხვილესი აქციონერები გახდნენ. დღეს მათ ეკუთვნის აშშ-ის კომპანიათა აქციების ნახევარზე მეტი. [117,p.32]. ეს მსხვილი ინვესტორები თამაშობენ დიდ როლს კორპორაციების მართვაში. ასე მაგალითად, ნიუ-იორკის საზოგადოებრივმა საპენსიო ფონდმა დაარწმუნა ფირმა „ეკსონი“, რომ მას დირექტორთა საბჭოში აერჩია გარემოს დაცვის სპეციალისტი, მას შემდეგ, რაც 1989 წელს მოხდა ნავთობის გაყონვა ალიასკაზე.